

Bergen og redegørelsen for byens jurisdiktionsområde, som fører læseren over klipper, elve og vaser i Bergens prægtige, men endnu i vor tid særdeles fugtige omgivelser. Mesterlig er endelig udredningen af det litterære hofmiljø og bygningskunsten i 1200-tallet, der fremstår som Bergens egentlige storhedstid, inden det gamle norske kongedømme opløstes. Det bør straks tilføjes, at Helle skildrer både hanseaternes og danskernes virksomhed nøgternt og afbalanceret.

Til overflod er værket udstyret med ypperlige kort, fortrinlige registre, et noteapparat, der fungerer upåklageligt, og en aldeles overvældende rigdom af illustrationer, især mange fotografier fra forrige århundrede, men også skitser og malerier af lokale kunstnere. Endelig bør litteraturfortegnelsen roses, der optager mange utrykte manuskripter, universitetsspecialer o.l., der hermed bliver gjort tilgængelige for forskningen. Knut Helles Bergens-værk vil begejstre alle, der interesserer sig for nordisk middelalder.

Mikael Venge

HENRIK THRANE, TORE NYBERG, FINN GRANDT-NIELSEN OG MIKAEL VENGE: Fra boplads til bispeby. Odense til 1559. Odense bys historie. Odense Kommune, i kommission hos Odense Universitetsforlag, 1982. 480 s. Ill. 200,85 kr. (i abonnement 133,95 kr.).

I den sidste snes år har bystyret i Odense haft ansvaret for ødelæggelsen af væsentlige dele af den historiske bykerne, og den har måttet høre for det. Derfor ligner kommunen mest af alt en angergiven synder, når den har besluttet sig for at fejre Odenses 1000 års jubilæum med udgivelse af en byhistorie i 10 store, flot udstyrede bind forfattet af medarbejdere ved byens kulturelle institutioner. Ved værkets afslutning vil forfatterne have produceret over 4.000 tryksider. Biskop Engelstoft kunne i 1880 nøjes med 607 s. og tobindssamleværket fra 1926 var på 813 s. Kunsten stiger.

Her skal kun omtales bindet om den ældste tid indtil 1559, der er fordelt på fire forfattere. Museumsinspektør og universitetslektor, dr. Henrik Thrane konstaterer indledningsvis med rette, at Odense er et historisk, ikke et forhistorisk fænomen, men der drages ikke heraf den nærliggende konsekvens at starte skildringen med den ældste efterretning fra år 988 om et bysamfund i Odense. I stedet gives over 100 sider med særlig hensyntagen til Odenseegnen en skildring af Fyns, ja sine steder hele Danmarks oldhistorie, som baggrund for bydannelsen. Det lader sig vel forsvare med at bogens emne som følge af kommunalreformen ikke længere afgrænses af de gamle byporte, og under alle omstændigheder er det interessant at se gamle og nye fynske fund indpasset i en moderne helhedsforståelse af Danmarks oldtid. Man bemærker den fine arkæologiske kortlægning af Odenseegnens bebyggelsesudvikling.

Universitetslektor, dr. Tore Nyberg savner i bogens hovedafsnit om tiden 1000-1500 ikke vilje til at gå nye veje, men i skildringen af den ældre middelalder havde der været grund til at udvise større forsigtighed. Læseren præsenteres jævnligt for forklaringer, der fremlægges som sandsynlige, men ret beset kun er antagelser og muligheder. Det gælder f.eks. grundlæggelsen af Frue kirke som et resultat af bispens forhold til Knudsbrødrene, men også selve forklaringen på Odenses topografiske placering. Hvor byen hidtil har været anset for at være født i linjerne af en vigtig færdselsvej (Hugo Matthiessen), skal den ifølge Nyberg være opstået

som på én gang stedet for ledingens skibsdrag og centrum for missionsvirksomhed.

St. Mikael's kirke (siden St. Hans) skal være indgået i et fynsk netværk af missionskirker og således have befordret bydannelsen. Men den ældste skriftlige efterretning om en Mikael'skirke i Odense er fra 1295, og kirkens ældste dele går ifølge Chr. Axel Jensen ikke tilbage til det 12. århundrede. Det er derfor rent gætterier at forudsætte at denne kirke har haft en forgænger i vikingetiden. Præmisserne fører snarere til den konklusion at St. Mikael's kirke og sogn ikke eksisterede da byen opstod. Bedre forholder det sig ikke med skibsdraget. Det er ikke indlysende at man i vikingetiden har foretrukket at trække skibene over land fra åen til Næsbyhoved sø og derfra videre til fjorden fremfor den fortsatte sejlads ad åen. Selv i så fald er der ikke tegn på at denne aktivitet (hvis omfang vi ikke kender) har fremkaldt den ældste bebyggelse, som ikke findes i nær tilknytning til det stipulerede skibsdrag. Dette ses da heller ikke at have haft betydning for gadenettets udformning som derimod får en rimelig forklaring i Hugo Matthiessens fremstilling fra 1926.

Skildringen af Odenses historie ca. 1000-1500 er disponeret kronologisk med underafsnit normalt omfattende 30-40 år. Det medfører hyppige emneskift, som gør det vanskeligt at få overblik og sammenhæng eller ligefrem at fastholde interessen. Til det flimrende præg bidrager også en ufrugtbar opdeling i historiske og arkæologiske kapitler – de sidste ved museumsinspektør Finn Grandt-Nielsen. I »Arkæologiske iagttagelser 1000-1200« meddeles spredte træk af byens næringsliv, og der gøres et forsøg på en topografisk beskrivelse af byen i ældre middelalder på grundlag af nyt kildemateriale. Resultatet er ikke baseret på omfattende fladeafgravninger, men er alligevel velkomment fordi store dele af bymidten aldrig mere vil kunne undersøges arkæologisk. Desværre har udgravningerne åbenbart ikke kunnet kaste nyt lys over hvor gammel byen er, og hvordan bebyggelsesudviklingen formede sig i de efterfølgende århundreder omtales ikke i bogen.

Hvad stofvalget angår, har hovedafsnittet tydelig slagside. Nybergs hovedinteresse er Odenses kirkehistorie: munke og verdensgejstlige og deres institutioner med bispem i spidsen er hovedpersonerne, mens andre langt fra ubetydelige emner forfordes. Det gælder de øvrige samfundsklassers sociale og økonomiske forhold, hvor de velbevarede gilde- og lavsskråer i langt højere grad kunne være udnyttet. Der er alt for lidt om så karakteristiske træk ved en købstad som dens styre og retsstilling, og også bygningerne, der så umiddelbart appellerer til den historisk interesserede, behandles stedmoderligt.

Forgæves leder man efter den store indtrængende beskrivelse og illustrering af domkirken om hvilken Francis Beckett skrev: »Forrest blandt alle gotiske Kirker i Nutidens Danmark staar St. Knud i Odense, Benediktinernes Klosterkirke, Stiftets Katedral. Ikke fordi det er vor tidligste Kirkebygning med Spidsbuen konsekvent gennemført som Grundlag for Konstruktionen. Men fordi Modsætningen mellem ydre Uanselighed og et rigt bevæget Indre er klarere gennemført her end i nogen anden dansk Kirke«. Men nej, vi får kun lidt tør bygningshistorie (en hæderlig undtagelse er dog behandlingen af biskop Giscos indskrift), og af byens andre middelalderlige bygninger behandles mere udførligt alene Sortebrødre kloster og St. Jørgens gård der nyligt er udgravede. Intetsteds er der sidestykker til 1926-værkets kapitler om de verdslige bygninger og kirkerne med deres inventar ved så kyndige folk som Hugo Matthiessen, Chr. Axel Jensen og

Victor Hermansen. De kunne være genoptrykt, og for min skyld måtte det gerne være sket på bekostning af en del fotografier af mere eller mindre relevante løsfund m.m. som alligevel ikke udnyttes i fremstillingen.

Bogens sidste afsnit fra o. 1500 til Christian III's død skyldes dr. Mikael Venge, der skildrer den gamle bispebys møde med reformationen. Her møder vi den ægte fortæller, der dristigt udvælger de bedste historier og sine steder næsten får læseren til at tro, at fortiden kan genoplives. Her er en ny Palle Lauring eller Erik Kjersgaard på vej. Skildringen af dronning Christine i Odense er et plastisk anskueligt og nuanceret portræt, som man ikke skulle tro det muligt at forme. Tørre regnskabsnotitser bliver i forfatterens hånd til et stykke fortællekunst, der længe vil huskes som et kærdokument højdepunkt i en bog, der trods al ydre pragt (over 500 illustrationer incl. Inger Bjerg Poulsens fint tegnede kort) næppe vil få rang blandt vore bedste byhistoriske monografier.

Esben Albrechtsen

NYERE TID

BØRGE KRISTIANSEN & BJØRN EKMANN (udg.): Luther und die Reformation. Text und Kontext, Sonderreihe 13. Kopenhagen-München, Wilhelm Fink Verlag, 1982. 100 s.

Som indgang til Lutheråret holdt man 1982 på Germansk Institut i København et Symposium, hvor såvel Leif Grane som Hans L. Martensen indledede om Luthers teologi, H. Bach talte om hans betydning for det tyske skriftsprogs udvikling, Alex Wittendorff om historisk-materialistiske synspunkter på reformationen (i høj grad et opgør med DDR – skolens these om den frùhbürgerliche Kapitalismus), medens Pia Skogmann stillede spørgsmålet, hvorvidt reformationen har haft skadelige virkninger på den vesteuropæiske psyke. Efter diskussionsreferaterne at dømme har der udspillet sig en frugtbar debat, og det lille skrift (med dets mange noter og henvisninger til ofte splinterny litteratur) påkalder sig enhver reformationshistorikers opmærksomhed.

Troels Dahlerup

Helsingør Stadsbog 1554-55, 1559-60 og 1561-65. Rådstueprotokol og bytingbog. Ældre Danske Rådstueprotokoller og Bytingbøger. Udg. ved KAREN HJORTH i samarbejde med ERIK KROMAN. Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 1981. 591 s.

Den velkomne fortsættelse af udgivelsen af Helsingør stads protokoller er nu nået ned i Syvårskrigen, hvilket naturligvis sætter sit præg på indholdet i form af mange skatter samt et skærpet tilsyn med de talrige udlændinge, der besøgte dette internationale milieu. Den fornemme udgave indeholder fortsat meget stof af interesse for såvel rets- som socialhistorikere; vi møder her bystyrets forsøg på kontrol med såvel løse piger som løse hunde, her er problemer med trolddom og med varepriser og -kvaliteter. Desværre synes registrene ikke udarbejdet med vanlig omhu; en række omegnslandsbyer burde (som i forrige bind) have været søgt identificeret (Sallieboelye er vel blot Salboleje i Tisvilde s.); og selvom det er